

Denizcilik Programlarının İstihdam Boyutunun Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi

An Evaluation of Employability in Maritime Degree Programmes: The Undergraduate Students' Perspectives

Mehmet ŞEREMET

ÖZ

Bu araştırma kapsamında, denizcilik fakülteleri içerisinde yer alan deniz ulaştırma işletme mühendisliğinde öğrenim gören 4. sınıf öğrencilerinin ilgili programın istihdam boyutuna yönelik görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, üç farklı üniversiteden, 2014-2015 eğitim-öğretim döneminde son sınıf öğrencisi olan 154 vardiya mühendisi adayının görüşlerine göre nitel bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırma bulgularının başında staja dayalı mesleki deneyimin, gemi kaptanı aday adaylarının mesleğe yönelik algılarında ve meslek seçimlerinde çeşitli değişimler meydana getirdiği yer almaktadır. Bununla birlikte, öğrencilerin kariyerlerinde çok daha iyi yerlere gelmelerine yardımcı olabilecek olan yetenekler arasında bulunan yabancı dil becerilerini geliştirme noktasında bekledikleri seviyeye ulaşamadıkları da görülmüştür. Sonuç olarak, öğrenciler tarafından özellikle uygulamalı dersler ile staj imkânlarının programın mesleğe en fazla katkı sağlayan yönler olduğu şeklinde yorum yapmak yanlış olmayacaktır. Ayrıca mezuniyet sonrası kariyer süreçlerinde kendilerini çeşitli zorlukların beklendiğine yönelik öngörülerde (iş arayan sayısının artması ve maaşların azalması gibi) bulunmak mümkündür. Araştırma kapsamında programın istihdam boyutunun ve öğrenci deneyiminin kalitesinin artırılmasına yönelik çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İstihdam, Denizcilik eğitimi, Genel yetenekler, Mühendislik eğitimi

ABSTRACT

In this study, the main aim is to investigate opinions of the students who study in 4th grade of the department of maritime transportation and management engineering of the maritime faculty on employability potential of the maritime degree programmes. In accordance with this purpose, in 2014-2015 academic year, opinions of 154 final year students (candidate seafarer) from three different universities were qualitatively assessed. The major finding of the study is that professional experience based on internship causes various differences in the perception of seafarer candidates towards the profession and in their choice of profession. Moreover, the students' self-assessment on their transferable skills development showed that foreign language skills were not well improved, which is principally one of the most necessities in the job market. As a result, according to the opinions of the students it can be said that practical education and internship opportunities of the department make the biggest contribution to the profession. Nevertheless, after graduation, they feel that they might meet some challenges in the job market such as job shortages and tendency to lowering rates in the wages. The study was finalised by a set of suggestions which might help to improve employability potential of the programmes as well as the quality of student's learning experience in maritime programmes.

Keywords: Employability, Maritime education, Transferable skills, Engineering education

Mehmet ŞEREMET (✉)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği Bölümü, Van, Türkiye

Yüzüncü Yıl University, Department of Maritime Transportation and Management Engineering, Van, Turkey

mseremet@hotmail.co.uk

Geliş Tarihi/Received : 22.02.2016

Kabul Tarihi/Accepted : 29.03.2016

GİRİŞ

Modern yükseköğretimin temel amaçları arasında mezunlarını iş piyasasında istihdam edilebilecek şekilde gerekli yetenek, beceri ve bilgilerle donatmak yer almaktadır (BIS, 2009). Dünya'nın bütün rekabetçi ekonomilerinin, yükseköğretim sistemlerinden en önemli beklentisi öğrencilerini iş piyasasındaki giriş düzeyindeki işler başta olmak üzere, çalıştığı kuruma önemli katkılar sunabilen bireyler olarak yetiştirmeleri ve sektörün ihtiyacına hazır hale getirmeleridir. Bu anlamda yükseköğretimin artık sadece elit insanların eğitim aldığı, entelektüelliğin ve bilginin üst düzeyde erişildiği eğitim kurumları olarak düşünülmesinin üzerinden uzun zaman geçtiğini söylemek pekâlâ mümkündür. Birçok farklı coğrafyadaki hükümetlerin kendi ülkelerindeki insan kaynağının yetenek ve beceri ile yaratıcılığının geliştirilmesinin rekabetçi ekonomilerin gereği olduğunun net olarak farkında oldukları da görülecek olursa, yükseköğretimin sadece akademik bilgi üretimine yönelik rollerinden sıyrıldığı ve ülke ekonomilerinin kalbine yerleştiğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Özellikle üniversite eğitiminin amaç ve kapsamı arasına mezunlarının istihdamına odaklanmasının gerektiği ve buna ise geliştirmekte olan ülkelerin her zamankinden daha fazla ihtiyacı olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir (Harvey, 2000). Ancak üniversitelerin eğitim ve öğretim sürecinde geliştirmeyi hedefledikleri farklı önceliklerinin (örneğin, kişisel ve akademik gelişim) de olduğu düşünülürse, istihdam edilebilirlik konusuna ağırlık verilmesi hususunun tartışma yaratabilecek bir durum olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. İstihdamın yükseköğretimin amaçları arasına yerleşmesindeki en fazla motive edici gücü destekleyen sürecin temel olarak Amerika ve Avrupa'da yaşanan ekonomik krizden sonra başladığı ifade edilebilir. Literatürde 'mezun istihdamı' kavramı için farklı tanımlamalar bulunmaktadır, ancak aşağıdaki tanım en fazla karşılaşılan ve kullanılanlar arasında yer almaktadır:

'Mezun istihdamı ('employability'); birçok kazanımın (yetenek, bilgi ve beceri) birleşiminden oluşan, bireyleri iş bulmak ve istedikleri mesleği yapabilme noktasında kendilerini başarıya ulaştıran, ortaya çıkan kazanımların konunun paydaşları olan bireyin kendisi, ekonomi, işveren ve toplum tarafından da erişilmesini sağlayan bir süreçtir' (Yorke, 2004: 410).

Günümüzde istihdam kavramı şüphesiz ki yükseköğretimdeki birçok akademik disiplini en fazla ilgilendiren konulardan bir tanesidir. Mesleki yönü uzun yıllardır güçlü olan 'denizcilik' alanının da göreceli olarak bu disiplinler arasında yer aldığı söylenebilir. Buna ek olarak hukuk, tıp ve mühendislik alanlarının da mesleki yönü güçlü olan diğer akademik programlar olduğunu da ifade etmek gereklidir (Turhan & Akman, 2013; Yıldırım et al., 2011). Denizcilik alanı için bu durumun ortaya çıkmasının nedenleri arasında taşımacılık sektöründeki birçok kariyerle ve sektöre lojistik sağlayan karasal işlerle doğrudan ilgisi olması sayılabilir (Cicek & Er, 2008). Bunların yanı sıra, özellikle sektörün uluslararası boyutunun güçlü olması ve yetiştirilen mezunların uluslararası sektöre yönelik bazı standartları taşıması gerekliliği yine bu sektörün mesleki yeterliliklerini ön plana çıkaran nedenlerden bazılarıdır. Bu standartların oluşturulması amacıyla Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) tarafından yayın-

lanmış çeşitli konvansiyonlar bulunmaktadır (STCW 82, 87, 92 ve 2010) (IMO, 2010). Bu anlaşmaların temel amaçlarından bir tanesi bütün Dünya'da ulusal düzeyde denizcilik eğitimi veren kurumların eğitim-öğretim altyapılarının belli standartlara ulaştırılması ve sektörün ihtiyacı olan 'gemi adamlarının' nitelikli bir şekilde yetiştirilmesine olanak sağlamaktır. Bu nedenle çeşitli eğitim-öğretim yaklaşımları aracılığıyla, başta iş-tabanlı öğrenme ("work-based learning") olmak üzere, ileri uzmanlık düzeyinde teknik yeteneklerin geliştirilmesine uzun zamandır önem verilmektedir. Bu yeteneklerin ve yeterliliklerin aynı zamanda işveren tarafından da istenilen kapsamda ve seviyede olması eğitimcilerin de bir anlamda ne kadar haklı olduklarını göstermektedir (Branine, 2008; Beer & Meethan, 2008). Bununla birlikte, yurtdışındaki programlarda genel yetenekler olarak ifade edilebilecek becerilere de ilginin dikkat çekici bir düzeyde giderek arttığı görülmektedir. Benzer becerilerin denizcilik sektörü için de ön plana çıkan beklentiler içerisinde fazlasıyla yer almaya başlamasıyla gelişmiş ülkelerinin denizcilik eğitimi veren kurumlarında kabul gören bir yaklaşım haline gelmektedir (Dinwodie, 2000). Mezunların istihdam edilebilirlik yönlerinin güçlendirilmesi adına deniz taşımacılığına yakın sektörler olan denizcilik ekonomisi ve denizcilik yönetimi alanında da artan ihtiyaçtan ötürü, bu tarz yeteneklere yönelik verilebilecek eğitimlere ilişkin algının geliştirmekte olan ülkelerde de değiştiği söylenebilir (Branine, 2008; Beer & Meethan, 2008).

Bu anlamda, bu araştırmanın temel amacı denizcilik eğitimi alan öğrencilerin genel yeteneklerinin geliştirilmesi noktasında ilgili programların hangi düzeyde bu becerilerin geliştirilmesine katkı sunduğuna yönelik bir değerlendirme yapmaktır. Potansiyelin teorik düzeyde çok iyi ifade edildiği düşünülürse, bu araştırma kapsamında daha çok uygulama boyutunda karşılaşılan konuların neler olduğu aşağıdaki dört temel soruya odaklanarak ortaya konulacaktır:

1. Denizcilikle ilgili programlar öğrencilerini denizcilikle ilgili bir kariyere hangi düzeyde hazırlamaktadır?
2. Denizcilik programları öğrencilerinin beklentilerini hangi düzeyde karşılamaktadır?
3. Deniz deneyimi (staj), öğrencilerinin mesleğe ve geleceklere bakışlarını hangi yönde değiştirmektedir?
4. Denizcilik programı mezunu öğrencilerin istihdam yönlerinin güçlendirilmesi noktasında genel yeteneklerin öğretimi-ne yönelik hangi ek önlemler alınabilir?

Denizcilik eğitimi alanında eğitim ve öğretim süreçleriyle ilgili çok geniş bir literatür olduğunu söylemek göreceli olarak pek mümkün değildir. Buna rağmen, özellikle 1990'larda literatürün önemli bir bölümünün STCW konvansiyonunun uygulanması ile ilgili konulara odaklandığını söylemek pekâlâ mümkündür (Young, 1995; Muirhead, 1996; McCarter, 1999). İlk STCW konvansiyonunun (1978) uygulanmasından sonra, eğitim ve öğretim konularına yönelik artan bir ilgi olduğu söylenebilir. Denizcilik eğitiminde, bilgisayar tabanlı eğitim ve öğrenci merkezli (problem çözme, deneyimsel ve aktif öğrenme) konularının ön plana çıktığı görülmektedir (Asyalı, 2003; Tuna et al., 2002; Kalkan et al., 2012). Bu konuların ise Denizcilik Eğitiminin

önemli bir parçası olan staj dönemleri ve uygulamalı derslere odaklandığı ifade edilebilir (Muirhead, 1997; Asyalı et al., 2004; Oanta et al., 2011; Asyalı et al., 2005; Jurian et al., 2006).

İstihdam konusuna yönelik araştırmalara bakılacak olursa, Beer ve Meethan (2007), işverenlerin görüşlerini yansıtan çalışmalarında, genel yeteneklerin (esneklik, pazarlama, problem çözme ve proje yönetimi) işverenlerin (spesifik olarak gemi operasyonu ve taşıma sektöründe yer alan) önem verdiği yetenekler arasında olduğunu ortaya koymuşlardır. Sektördeki işverenlerin beklentilerinin karşılanması noktasında, mesleki ("vocational") disiplinlerin müfredatlarının uygulanmasında en fazla ön plana çıkan tartışmaların başında, teknik yeteneklerin ve mesleki pratiklerin uygulamalı olarak öğretimi ile teori ve prensiplerin aktarılması arasında uygun olan dengeyi yakalayabilmek bulunmaktadır (Beer & Meethan, 2007; Emad & Roth, 2008; Dinwoodie, 2000). İstenilen yetenek seviyesinin teknik yeteneklerin uygulanması sürecinde bir uzmanlığa yönelik olmasının yanı sıra, denizcilik alanındaki teknolojik değişimin ve yazılımlardaki güncellemelerin hızı gibi faktörlerin olumsuz etkileri nedeniyle bazı zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu anlamda, Whyatt ve ark. (2011) tarafından ifade edildiği gibi, teknik yeteneklerin uygulanmasındaki aciciliğin geliştirilmesi için uygulamaların ne zaman devreye alınacağına kavratılması ve bu yetkinliğin etkililiğinin yükseltilmesini destekleyecek teorik altyapı prensipleriyle eşgüdümlü uygulanması önemlidir. Bu anlamda iki sürecin birbirinden kopuk olması öğrencinin öğrenme deneyiminin geliştirilmesi konusunda çeşitli sorunları beraberinde getirebilir.

Bu zamana kadar alan yazında araştırılmamış konuların başında istihdam kavramının denizcilik müfredatı içerisinde (öğrencilerin gemi kullanmayı gerçeğe yakın ortamlarda denediği, teorik bilgiler öğrendiği ve en az 12 aylık bir staj dönemi geçirdiği etkileşimli bir süreç olan yaparak/deneyimleyerek pratik yetenekler kazanma gibi) nasıl yer aldığı konusu olduğu söylenebilir. Bu nokta itibarıyla, denizcilik öğrencileri Türkiye'deki diğer üniversite programlarıyla karşılaştırıldığında sektöre yönelik bilgileri ve deneyimleri mezuniyet öncesi kazanan nadir öğrenci gruplarından bir tanesidir. Buna rağmen Fei ve Lu (2015) yaptıkları araştırmada, sektördeki maaşların iş piyasasındaki diğer alanlara göre görece daha yüksek olmasına rağmen denizcilik programı öğrencilerinin bu alandaki kariyerlerini erken terk etme eğiliminde olduklarını ortaya koymuşlardır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasındaki temel sebepler arasında ise 'aile kurmanın' ön plana çıktığını ifade etmektedirler. Aynı araştırmacılar tarafından konunun diğer bir boyutu olan denizcilik programlarının seçilmesinde ise, başta 'yeni yerler görme' ve 'deniz sevgisi' gibi nedenler olduğunu vurgulamaktadırlar.

Diğer taraftan, Türkiye'de eğitim-öğretime devam eden denizcilik programlarının müfredat içeriklerine ve programlarla ilgili detaylara bakılacak olursa, programların doğası gereği ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'nun mühendislik formasyonu gerekliliklerinden dolayı matematik, fizik ve kimya gibi temel bilimler derslerine de programda yer verilmektedir. Programların içeriğindeki temel alan dersleri arasında ise ilk dönemden itibaren verilmeye başlanan simülasyon uygulamalarını içeren 'gemi yönetimi' ile ilgili dersler ağırlığı oluşturmaktadır (Kuleyin et

al., 2014). Bu derse ek olarak, sosyal bilimler alanı içerisinde yer alan deniz hukuku, uluslararası sözleşmeler ve gemi adamlığı gibi benzer derslerin de müfredatlarda yer aldığı görülmektedir. Bu müfredatın oluşturulmasında ise Manila konvansiyonuyla (STCW, 2010) güncellenen "STCW 95" hükümleri ve gereklilikleri uygulanmaktadır. Sonuç olarak, bu araştırma kapsamında bu dersleri ve program gerekliliklerini deneyimleyen öğrencilerin düşünceleri ve fikirleri çerçevesinde yukarıda ifade edilen araştırma sorularına yanıt aranacaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın giriş kısmında amaç ve araştırma sorularına yönelik bilgiler verildikten sonra, burada araştırmada öğrenci gruplarından verileri elde etmek amacıyla kullanılan araştırma araçlarına ve veri analiz yöntemine ilişkin bilgiler sunulacaktır. Bu araştırmada öğrencilerden gerekli verileri toplamak amacıyla Türkiye'de dört yıllık eğitim veren üç deniz ulaştırma işletme mühendisliği (güverte) bölümünden veri toplanmasına karar verilmiştir. Cousin (2005) tarafından da ifade edildiği gibi tek bir örnek grup üzerinden veri elde etmek yerine, sonuçların güvenilirliğini ve geçerliliğini artırmak amacıyla çoklu örnek bölümler tercih edilmiştir. İnternet üzerinden yapılan müfredat taramalarında ve ECTS formları üzerinden yapılan detaylı incelemelerde, bu üç programın da birbirine benzer olduğu sonucuna varılmıştır. Bu anlamda, Türkiye'nin bu alanda eğitim veren köklü eğitim kurumlarının programlarında öğrenim gören son sınıf öğrencileri arasından stajlarını tamamlamış olan toplam 154 öğrenciye yönelik bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket uygulamasında zamanlama olarak öğrencilerin ders dönemini tamamlama zaman aralığında yer alan Bahar yarıyılı son haftaları, öğrencilerin programın bütün yönlerine yönelik değerlendirme yapabilmelerine olanak sağlamak amacıyla, özellikle tercih edilmiştir. Anketin tasarımı araştırmacının kurumunda çalışan ve sektörde deneyimli öğretim elemanlarından gerekli destekler sağlanmış ve uzman görüşlerini başvurulmuştur. Gerçek anket uygulaması geçilmeden önce programda daha önce eğitim görmüş yüksek lisans öğrencilerine de pilot uygulaması yapılarak anketin yaygın yönleri uygulama öncesi giderilmiştir. Son olarak anket geliştirme sürecinde anket tasarımında ve uygulama prensipleri konusunda literatürde ifade edilen yaklaşımlardan da ayrıca yararlanılmıştır (Oppenheim, 2000; Cohen et al., 2007).

Anket sorularında öğrencilerin bilgi ve deneyimlerini daha iyi ifade etmelerine olanak sağlamak amacıyla çoktan seçmeli soruları takiben, açık uçlu sorular ile derinlemesine bilgi edinilmesi yoluna gidilmiştir. Öğrencilerin sorulara vermiş olduğu yanıtlar, betimsel istatistiksel teknik (oran) ve nitel (içerik analizi) yöntemi aracılığıyla çözümlenmiş ve bulgular kısmında sunulmuştur.

BULGULAR

Öğrenci anketinin ilk ortaya çıkan ve istihdam bakış açısıyla ilgili olan bulgularının başında öğrencilerin eğitim gördükleri programı tercih etme nedenlerine yönelik soru gelmektedir. Öğrencilerin %84'ünün verdikleri yanıtlarda 'istihdam' ve bağlantılı nedenleri, programı tercih etmede ana faktör olarak vurguladıkları görülmektedir. Bu nedeni takiben 'gezmeye olası-

lığı ve yeni yerler görme isteği' (%8) ile 'denizi sevme' (%3.4) gibi nedenlerin de öğrencilerin 'güverte' programlarını tercih etmelerinde etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, daha fazla kategorize edilemeyen çeşitli nedenlerin (%4.6) arasında 'aile teşviki' ve 'kişisel gelişim' ile benzeri nedenlerin olduğu görülmektedir. Buradan da görüleceği üzere öğrencilerin dörtte üçünün programı tercih etmelerindeki temel nedenin programın sunmuş olduğu istihdam bakış açısı ve mesleğin sunduğu maddi imkânlar olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, öğrencilere sektörde bir kariyer hedefleyip hedeflemedikleri sorulduğunda benzer şekilde öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%84) bu sektörde bir kariyer hedeflediklerini de onaylamaktadırlar. Buna rağmen, kariyer planlarına yönelik tercihleri sorulduğunda ise öğrencilerin %59'unun deniz seyri-seferini içeren bir kariyer hedefledikleri görülmektedir. Bu seviyede bir oranın çıkmasında öğrencilerin son sınıfta bulunmaları ve hâlihazırda deniz deneyimini elde etmiş olmalarının da büyük bir etkisi bulunduğu söylenebilir. Anket sonuçlarının bulgularından ortaya çıkan istihdam ile ilgili diğer önemli bir sonuç ise öğrencilerin denizcilik alanındaki istihdam olanakları konusunda büyük bir bilinç sahibi olduğudur. Bunun da en önemli destekleyici göstergelerinden bir tanesi; azımsanmayacak bir oranda birçok öğrencinin 'gemi zabıtlığını' içeren bir işte çalışmak istemesidir. Bu durum önemli bir bulgu olarak ortaya çıkmaktadır. Sonucun temel nedeninin ne olduğuna ilişkin bir öngörü şu şekilde ifade edilebilir: Öğrenciler bölümü veya programı her ne kadar denizcilik sektörünün istihdam potansiyelini görerek tercih etseler de, gemideki staj deneyimi sonrası bu fikirleri değiştirmiştir. Bu yorumun destekleyici bulguları arasında ise, birçok öğrencinin ileri kariyer düşünceleri arasında ifade ettikleri en yaygın düşüncenin 'denizde' geçirilecek üç ile beş yıllık zaman sürecinin ardından gemideki işlerinden ayrılarak, karada daha çok denizcilikle ilgili bir sektörde çalışmaya yönelik bir eğilimleri olduğudur. Öğrencilerin bu şekildeki düşünceleri aynı zamanda profesyonel denizcilerin, aile kurma ve daha sosyal bir hayata dönmenin de yöntemi olarak da görülebilir. Sonuç olarak programın istihdamla yönelik en önemli katkıları arasında, özellikle deniz deneyiminin (iş-tabanlı öğrenme) öğrenciler için önemli ve değerli tecrübeleri kazandırabilecek potansiyele sahip bir olanak olduğu görülmektedir.

Ankete yanıt veren katılımcılar arasında cinsiyet dağılımı arasında belirgin bir dengesizlik olduğu görülmektedir. Oran erkeklerin lehine yüzde 87 civarındadır (%13 kadın). Bu durum gemi adamı yetiştirilme sürecinde dikkat çekici konulardan biridir (Horck, 2010). Anket yanıtlayıcıları arasında erkeklerin çoğunlukta olması, sadece ankete yanıt verenler arasındaki bir dengesizliği değil, bu programlarda eğitim gören öğrencilerin de benzer bir şekilde dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır (%10 kadın; %90 erkek) (ÖSYM, 2013). Bu da mesleğe yönelimde erkeklerin daha baskın cinsiyet grubu oluşturduğunu göstermektedir. Yine de, son yıllarda kadınların da denizcilik mesleğine yönelik özel bir ilgi göstermesi dikkat çekicidir.

Çalışmanın başında da ifade edildiği gibi öğrencilerin denizcilik sektöründeki gerek gemi işletmesi gerekse denizcilik ekonomisi ile ilgili alanlarda, genel beceri ve yeteneklerinin kendilerine sektörde yardımcı olacak en önemli donanımlardan olduğu

ifade edilmiştir. Bu anlamda, öğrencilerin kendi ifadeleri çerçevesinde yapılan değerlendirme sonuçları, öğrenciler açısından gayet olumludur. Öğrencilere genel beceri ve yeteneklerini hangi düzeyde geliştirdiklerine yönelik yöneltilen sorularda ise, öğrencilerin yüzde 51'den fazlasının liderlik, adaptasyon ve esneklik, takım çalışması ile problem çözme yeteneklerini 'önemli ölçüde' geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Buna rağmen, öğrencilerin üçte iki çoğunluğu programın ortalama düzeyde geliştirdiği yetenekler arasında yabancı dil yeterlilikleri, proje yönetimi ve kişiler arası iletişim becerilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle modern iş dünyasının en önemli gereksinimlerinden olan bu becerilerin geliştirilmesi adına, öğretim elemanları eğitim-öğretim sürecinde daha fazla grup çalışmasına dayalı uygulamalara yönelmelidir. Benzer şekilde, dil becerileri ile yukarıda ifade edilen genel yeteneklerin nasıl geliştirilebileceğine yönelik öğretim yöntemleri tercihleri de tekrar gözden geçirilebilir.

Öğrencilere, eğitim-öğretim sürecindeki uygulamalı dersleri ve teorik dersleri arasında bir uyum ve kendilerini bu sektördeki profesyonel yaşama hazırlayacak düzeyde bir denge olup olmadığı konusunda görüşleri sorulmuştur. Öğrencilerin yüzde 85'i uygulamalı dersleri ve staj uygulamalarını denizcilik eğitimi programının en değerli kısımları olarak ifade etmişlerdir. Doğrudan mesleki deneyim kazanmaları ve resmi olmayan tarzda bir öğrenci - öğretim elemanı ilişkisinin olması, bu uygulamaların en fazla sevilen yanları olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, öğrencilerin yüzde 46'lık bir bölümü, servis derslerini ve teorik tabanlı dersleri, programın en verimsiz kısımları olarak değerlendirmektedir. Öğrencilerin temel olarak eleştirdikleri noktalar temel bilimler dersleri ile kendi alanlarındaki uygulamalar arasında doğrudan ilişki kuramamaları ve derslerin daha çok pasif yöntem ile sıkıcı bir şekilde işlenmesidir. Literatürde bu konuda yapılan araştırmalar (örneğin, Şeremet & Chalkley, 2015) işverenlerin ve akademisyenlerin düşüncelerinin farklılaştığını göstermektedir. Bu anlamda, öğrencilerin bu konuda sektördeki deneyimleri arttıkça düşüncelerinde bir farklılaşma olması beklenebilir.

Anketin diğer bir bölümünde ilgili programların öğrencilerin beklentilerini hangi düzeyde karşıladığına ve bunun istihdam konusuyla olan ilişkisine bakılmıştır. Öğrencilerin yapmış olduğu değerlendirmede programın içerdiği yüksek orandaki uygulama ve staj deneyimi, öğrencileri motive eden ve beklentileri karşılayan seviyededir. Buna rağmen, öğrencilerin memnuniyetini tam olarak karşılamayan noktaların ise bazı derslerdeki uygulama boyutunun az veya hemen hemen hiç olmaması ile yabancı dil eğitiminin beklentileri tam anlamıyla karşılamaması olarak ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak, özellikle öğrencilerin birinci yılın yaz döneminden itibaren geçirdikleri staj sürelerinin bazı öğrenciler için çok da olumlu karşılanmadığı da söylenebilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, her ne kadar programı seçerken mezunların iş bulma oranının yüksek olması ve maddi anlamdaki doyuruculuğu öğrenciler için önemli çekim nedenleri arasında olsa da, deniz deneyimi sonrasında öğrencilerde aslında meslek seçiminde hata yaptıklarına yönelik bir düşünce oluştuğu da söylenebilir. Öğrencilerde bu nedenle de mesleklerini hem erken bırakma, hem de sektörün gemi dene-

yimi içermeyen ve daha çok yerleşik olan yan sektörlerinde çalışma isteğinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Öğrencilerin programdaki deneyimlerine yönelik verdikleri genel memnuniyet değerlendirme sonuçları önemli ölçüde olumludur. Öğrencilerin yaklaşık yarısı (%49.3) programdaki deneyimlerine 'memnunum' ve 'yüksek düzeyde memnunum' kategorilerinde yanıtlar vermiştir. Bu öğrenciler bu yanıtları çerçevesinde memnuniyet durumlarını açıklamak için çeşitli faktörler öne sürmüşlerdir. 154 kişilik anket sonuçlarında öğrencilerin programdan beklentilerinin çeşitlilik göstermesi normaldir, bu çerçevede öğrenciler gemide edindikleri güzel arkadaşlık ilişkilerinden öğretim elemanlarının öğretim yöntemlerine kadar değişen yelpazede farklı nedenleri ortaya koymaktadırlar. Öğrenci yanıtları arasında en fazla ön plana çıkanlara bakılacak olursa, uygulamaya dayalı derslerin mevcudiyeti, stajların ve iş olanaklarının fazla olması (gemi yönetimi ve idaresine yönelik operasyon ve yönetsel yeteneklerini geliştirmeleri sayesinde) şeklinde sıralanabilir. Buna karşın, düşük seviyede memnuniyet düzeyine sahip öğrencilerin yorumlarına bakılacak olursa, teorik derslerin mevcudiyeti, alan dışı derslerin yararlılığı konusundaki endişeleri genel anlamda ön plana çıkan nedenlerdir. Bununla birlikte, bazı öğrencilerin yabancı dil yeteneklerinin geliştirilmesi konusundaki endişelerine de dikkat çekmek gerekmektedir. Bunun da temel nedeninin Türk gemi adamlarının sektörde yaşadıkları sıkıntılarının başında yabancı dil yeteneklerinin uluslararası sektörde rekabet ettikleri diğer uluslardan gelen gemi adamlarına göre görece olarak daha zayıf kalması olabilir. Benzer bir olgu örneğin Şeremet ve Chalkley (2016) tarafından bilgi teknolojileri (IT) sektöründeki işverenlerin beklentilerine yönelik araştırmada da vurgulanmaktadır. Bu durum bir öğrenci tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

"Bu programda, İngilizcemi geliştirmeye yönelik fırsatlar ve olanaklar eğitim sürecim boyunca çok fazla ön plana çıkmadı."

Burada ifade edilmesi gereken diğer önemli bir konu STCW gerekliliklerinden dolayı güverte programlarının İngilizce hazırlık verme zorunlulukları ve yeni YÖK gereklilikleri çerçevesinde ise programın kısmi olarak İngilizce uygulama zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak hem öğrencilerin çoğunluğunun Türk olması hem de akademik personelin yabancı dilde eğitim verme konusunda çok fazla istekli olmaması nedeniyle, programda İngilizce olarak geçen birçok dersin Türkçe olarak işlendiği, araştırmacının gayri resmi olarak yapmış olduğu görüşmelerle de desteklenmiştir.

Anket kapsamında katılımcılara sorulan son soru, aynı programı tekrar tercih edip etmeyecekleridir. Bu anlamda, ilginç bir şekilde öğrencilerin %48'lik bir bölümü bu soruya 'hayır' yanıtı vermişlerdir. Daha önce de ifade edildiği gibi literatürde yapılan araştırmalarda birçok öğrencinin yükseköğretime yönelik program seçiminde meslek seçimine yönelik çok fazla bilgi sahibi olmadan tercih yaptıkları görülmektedir. Ancak, denizcilik alanını seçen birçok öğrenci programın potansiyeli ve meslek bilgisi konusunda bilgi sahibidir. Örneğin, gemi kaptanı olma hayali bunların en önemlilerinden birisidir. Bununla birlikte öğrenciler mesleğin şartlarını ve detaylarını birçok yükseköğretim progra-

mının aksine üniversite eğitimi süresince deneyimleme fırsatına da sahip olmaktadır. Bu anlamda, öğrencilerin programı tercih ederken çok heyecanlı gelen gemi kaptanı olmaya yönelik idealist ve gençlik heyecanı dolu meslek seçiminin eğitim sürecinin sonuna doğru kısmen azaldığı, bu araştırma bulgularıyla da desteklenmektedir. Bu durum, öğrenci yanıtlarında öğrencilerin mezuniyet aşamasında daha çok gemide çalışmak yerine sektörün lojistik ve pazarlama kısmında çalışmayı tercih edebileceklerine yönelik düşüncelerle ifade edilmektedir. Bunun da temel nedeni olarak öğrenciler tarafından "mesleğin zorlukları" öne sürülmektedir. Bu zorlukların da başında "aileden uzak olmak" ve "vardiyalı çalışma şartları" gibi özel nedenler gelmektedir. Buna rağmen, bir öğrenci tarafından aşağıdaki ifadede farklı bir durum da ortaya konmuştur:

"Güverte bölümü yerine gemi makine mühendisliği okumayı tercih ederdim. Çünkü onların çalışma koşulları bizimkilerden daha iyi ve bizimle hemen hemen aynı parayı kazanıyorlar."

Bölümü yeniden tercih etmeme açısından bir neden olarak sıralanmasa da, öğrencilerin sektördeki iş deneyimini öğrencilikleri sırasında kazanmaları kendilerinde sektöre ve iş piyasasına yönelik çeşitli öngörüler oluşturmaktadır. Bu anlamda, öğrenciler sektörde mezun sayısının hızlı artmasına bağlı olarak iş arayan kişi sayısının arttığına ve bundan dolayı iş piyasasında maaşlarda bir azalma olduğuna yönelik görüşler ifade etmektedirler. Bu nedenle, Türkiye'de birçok üniversite öğrencisi mezuniyet aşamasına geldiği zaman mezuniyetten sonra ne ile karşılaşacağı konusunda çok fazla fikir sahibi değilken, denizcilik programı öğrencilerinin son sınıfta sektöre yönelik ifade etmiş oldukları öngörüler, kendilerinin mesleğe ve istihdama yönelik bilgili olduklarını göstermektedir. Öğrencilerin bu konudaki yetkinliklerinin oluşmasında uzun süreli staj deneyiminin farklı bir katkısı da ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda ifade edilen durumların ortaya çıkmasındaki en önemli nedenlerden biri de denizcilik programlarında ve buna bağlı olarak Türkiye genelinde mezun sayısında yaşanan hızlı artıştır. Genel olarak sektörde yetişmiş ve nitelikli elemana olan ihtiyaç, program sayısının artmasında önemli motivasyon nedenleri arasında sıralanabilir. Ancak sektörün uluslararası bir sektör olması nedeniyle ülkenin kendi ihtiyaçlarının yanı sıra yurtdışındaki sektörün ihtiyaçlarının da dikkate alınması gereklidir. Bu noktada, ülkemizde yükseköğretimdeki özelleşme eğiliminin etkisinin bu alanda da görüldüğü söylenebilir (Şeremet, 2015). Denizcilik alanına yönelik kurulan bir vakıf üniversitesi bu misyonu üstlenme noktasında faaliyete geçmiş durumdadır. Bu durum, devlet ve vakıf üniversiteleri arasındaki rekabetin artmasına bir örnek olarak verilebilir. Zira, denizcilik sektöründeki işverenlerin oluşturduğu bir yükseköğretim kurumunun mezunlarıyla devlet üniversiteleri mezunlarının rekabet etme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Denizcilik eğitiminin 'çıkıtı' hedefleri arasında ulusal sektörün ihtiyaçlarından, ziyade uluslararası sektörün ihtiyaçlarını ve beklentilerini de dikkate alarak buna yönelik bir istihdam edilebilirlik stratejisi ve politikası benimsenmelidir. Bu nokta itibarıyla sorulması gereken en önemli sorulardan biri de, her ne kadar bu araştırma kapsamında yer almasa da, denizcilik programlarının nasıl uluslararasılaştırılması gerektiğidir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında deniz deneyimine sahip ‘uzak yol vardiya zabiti’ aday aday öğrencilerin mevcut üniversite eğitim deneyimlerine göre mezuniyet sonrası istihdamlarına yönelik bir değerlendirme yapılmıştır. Daha özel olarak ifade etmek gerekirse, istihdam konusunda önü açık olduğu düşünülen denizcilik programlarına yönelik olarak, hem sektörü hem de üniversite eğitimini tecrübe etmiş öğrenciler tarafından öğrenme deneyimlerini dikkate alarak eleştirel bir bakış açısı yansıtılmaya çalışılmıştır. Öncelikli olarak programların her ne kadar çeşitli eksikleri olsa da, öğrencilerin üniversite eğitim deneyimlerini dikkate alarak yaptıkları değerlendirmenin sonucuna göre, programa yönelik memnuniyetlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu da programa bilinçli bir şekilde tercih yapan öğrencilerin gerçek deniz deneyimi sonrasında meslekleriyle daha da fazla bütünleştiklerini göstermektedir. Bununla birlikte programların öğrencilere sektörde farklı iş alanları açma noktasında, özellikle staj olanakları sayesinde önemli bir bakış açısı sunduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç öğrencilerin gelecekteki planlama noktasında kendilerine üniversite eğitimi sürecinde çeşitli planlamalar yapmak ve tercihlerini belli noktalarda değiştirme şansı vermektedir.

Bu araştırma kapsamında sektörün beklentilerine yönelik olarak işveren görüşleri yer almamasına rağmen, sektörün gidişatına yönelik öğrencilerin yapmış olduğu değerlendirmeler ve yükseköğretimde hâlihazırda devam eden uluslararasılaşma politikaları birlikte incelendiğinde, karşımıza bu konuda da çeşitli sonuçlar çıkmaktadır (bakınız Şeremet, 2015). Bu sonuçların başında, Türkiye’deki yükseköğretim programları arasında özel bir yeri olan denizcilik programlarının uluslararasılaşma noktasında daha fazla yabancı öğretim elemanı çalıştırma ve öğrenci istihdam etme gibi politikalarda biraz geride kaldığı görülmektedir. Bu anlamda öğrencilerin özellikle ifade etmiş olduğu yabancı dil donanımlarındaki eksikliği hissetmeleri programların bu noktada kendilerini daha fazla geliştirmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sektörün çoğunlukla uluslararası olması ve ulusal sektördeki iş olanaklarının giderek azalması mezunlara iş olanakları konusunda alternatifler oluşturulmasını gerektirmektedir. Öğretim elemanları, özellikle genel beceriler olarak ifade edilen bireysel yetkinliklerin geliştirilmesi ve ön plana çıkmasına yönelik çeşitli uygulamalar geliştirebilir. Ek olarak, öğrencinin ‘açık deniz stajı’ sonunda mesleki eğilimlerinin ve tercihlerinin de değişmeye başladığından hareketle, bu tarz yetenek ve becerilerin geliştirilmesinin öğrencilerin denizcilikle ilgili iş yapan kurum ve kuruluşlarda çalışma olanaklarının artmasına yönelik önemli katkı sunacaktır.

Sonuç olarak, öğrencilerin hem beklentilerinin hem de mezunların sektördeki etkinliklerinin artırılması gerekliliğinden hareketle ve örneğin İngiltere’de yaşanan öğrenci tercihi konusunda sıkıntılarla (Gekera, 2009) karşılaşmaması adına aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Eğitim programlarına yabancı dil becerilerinin geliştirilmesine yönelik daha fazla uygulama ve etkinliklerin entegre edilmesi gerekmektedir.

- Programlarda ilk staj deneyimi sonrası (1. yılın sonunda) öğrencilerin program içerisinde alternatif programlara yönlendirilmesi sağlanmalıdır (örneğin, programın modüle edilmesi).
- Programlarda öğrencilerin teknik yeteneklerinin geliştirilmesi için ve gemi kaptanı olacak öğrencilerin takım çalışması, liderlik, sözlü ve yazılı sunum becerileri gibi genel becerilerinin artırılması için ders içi/dışı aktivitelere ve seçmeli derslere yönlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Eğitim programlarının koordinatörleri, sektör temsilcileri (meslek örgütleri de dâhil olmak üzere; örneğin, GEMİMO) ile daha fazla etkileşim içerisinde çalışarak, programların çeşitli zamanlarda güncellenmesini ve eksiklerinin giderilmesini sağlamalıdır.

KAYNAKLAR

- Asyalı, E. (2003). PBL Applications in MET. Proceedings of the Problem Based Learning in Maritime Training and Education Workshop. (pp. 21-33). June 1-3, 2003. Izmir, Turkey.
- Asyalı, E., Tuna, O., & Cerit, A. G. (2004). Denizcilikte Aktif Eğitim ve Kalite Yönetimi, 1. Aktif Eğitim Kurultayı. (pp. 67-75). 29-30 Mayıs 2004. İzmir, Türkiye.
- Asyalı, E., Saatçioğlu, Ö., & Cerit, A. G. (2005). *Cooperative Learning and Teamwork Effectiveness in Maritime Education*. Proceedings of the International Association of Maritime Economists (IAME) 2005 Annual Conference CD. (p. 22). Limassol. Retrieved from <http://www.deu.edu.tr/UploadedFiles/Birimler/83/finished/O11.pdf>
- Beer, J., & Meethan, K. (2007). Marine and maritime sector skills shortages in the South West of England: Developing regional training provision. *Journal of Vocational Education and Training*, 59(4), 467-484.
- Branine, M. (2008). Graduate recruitment and selection in the UK: a study of the recent changes in methods and expectations. *Career Development International*, 13(6), 497-513.
- Cicek, K., & Er, I. D. (2008). Economic Constraints on Maritime Training and Education in Turkey. *TransNav: International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation*, 2(2), 193-196.
- Cohen L., Manion L. & Morrison K. (2007). *Research methods in education (6th Ed.)*. London: Routledge Falmer.
- Cousin G. (2005). Case study research. *Journal of Geography in Higher Education* 29(3), 421-427
- Department for Business Innovation & Skills. (BIS). (2009). *Higher Ambitions: The future of universities in a knowledge economy*. London: BIS.
- Dinwoodie, J. (2000). The perceived importance of employment considerations in the decisions of students to enrol on undergraduate courses in Maritime Business in Britain. *Maritime Policy & Management*, 27(1), 17-30.
- Emad, G., & Roth, W. M. (2008). Contradictions in the Practices of Training for and Assessment of Competency: a Case Study from the Maritime Domain, *Journal of Education and Training*, 50(3), 260-272.
- Fei, J., & Lu, J. (2015). Analysis of students’ perceptions of seafaring career in China based on artificial neural network and genetic programming. *Maritime Policy & Management*, 42(2), 111-126.

- Gekara, V. (2009). Understanding attrition in UK maritime education and training. *Globalisation, Societies and Education*, 7(2), 217-232.
- Harvey L. (2000). New realities: The relationship between higher education and employment. *Tertiary Education and Management* 6(1), 3-17.
- Horck, J. (2010). The Gender Perspective in Maritime Education and Training. *WMU Journal of Maritime Affairs*, 9(1), 93-119.
- International Maritime Organization (IMO). (1978, 2010 as amended). International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping (STCW). London: International Maritime Organization.
- Jurian, M., Chiotoroiu, L., & Buibas, M. (2006). Work in progress: E-learning impact on Romanian maritime education. Proceedings of The Frontiers in Education Conference, 36th Annual (pp. 27-28). IEEE.
- Kalkan, M., Deveci, D. A., Cerit, A. G., Zorba, Y., & Asyalı, E. (2012). A Miscellaneous Adoption of Problem-Based, Task-Based, and Project-Based Learning in Higher Maritime Education: A Case Study at Dokuz Eylül University Maritime Faculty. *Yükseköğretim Dergisi*, 2(3), 159-166.
- Kuleyin, B., Celik, B., & Kaya, A. Y. (2013). Analyzing the Perceptions of Students Who Take the Navigation Course for the First Time: The Case of Dokuz Eylül University Maritime Faculty. *Journal of Eta Maritime Science*, 2(2), 99-104.
- McCarter, P. (1999). "STCW95: Implementation issues. What is the pass mark?" *Marine Policy*, 23(1), 11-24.
- Muirhead, P. M. (1996). The revised STCW Convention and the new simulator performance standards: Some implications for simulator designers, operators. In *Marine Simulation and Ship Manoeuvrability: Proceedings of the international conference, MARSIM'96, Copenhagen, Denmark, 9-13 September 1996* (p. 257). CRC Press.
- Muirhead, P. (1997). *An introduction to norm-referenced and criterion-referenced assessment, marking and grading*. In Holder L. (Ed.), *Maritime education and training: a practical guide*. (pp. 173-179). London: Nautical Institute.
- Oanta, E.; Panait, C.; Batrinca, G. & Pescaru, A., (2011). Computer Based Educational Model of the Bent Hull in the Context of the Maritime Education, Annals of DAAAM for 2011 & Proceedings of the 22nd International DAAAM Symposium, ISBN 978-3-901509-83-4, ISSN 1726-9679, pp 0503-0504, Branko Katalinic (Ed.), Published by DAAAM International, Vienna, Austria 2011
- Oppenheim, A. N. (2000). *Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement*. London: Puster.
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. (ÖSYM). (2013). *Yükseköğretim İstatistikleri Kitabı 2013*. Ankara: ÖSYM.
- Şeremet, M. (2015) Türkiye ve İngiltere Yükseköğretimindeki Uluslararasılaşma Politikalarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. *Journal of Higher Education and Science*, 5(1), p.27-31.
- Şeremet, M., & Chalkley, B. (2015). Student perspectives on the teaching of geographical information systems (GIS) in geography degrees. *Journal of Geography in Higher Education*, 39(1), 18-36.
- Şeremet, M., & Chalkley, B. (2016). Geography, GIS and Employability, *Journal of Geography in Higher Education*, 40(2), 1-16. DOI: 10.1080/03098265.2016.1141184
- Tuna, O., Cerit, A. G., Kisi, H., & Paker, S. (2002). Problem Based Learning in Maritime Education. *IAMU Journal*, 2(2), 14-23.
- Turhan, C., & Akman, I. (2013). Employability of IT graduates from the industry's perspective: a case study in Turkey. *Asia Pacific Education Review*, 14(4), 523-536.
- Whyatt, D. , Clark, G. & Davies, G. (2011). Teaching geographical information systems in geography degrees: A critical reassessment of vocationalism. *Journal of Geography in Higher Education*, 35(2), 233-244
- Yildirim, D., Keçeci, A., & Bulduk, S. (2011). How do Turkish nursing students plan their career after the graduation?: a questionnaire survey. *Asia Pacific Education Review*, 12(3), 373-380.
- Yorke, M. (2004). Employability in the undergraduate curriculum: Some student perspectives. *European Journal of Education*, 39(4), 409-427
- Young, C. (1995). Comprehensive Revision of the STCW convention: an overview. *The Journal of Maritime Law and Commerce*, 26(1), 1-3.